

rabo & CO

'We zorgen dat
het materiaal
een nieuwe
bestemming
krijgt'

Sander Griffioen, projectleider
'Van Dom tot steengoed'

Utrecht e.o.
winter 2022

Een stuk Domtoren in je tuin

De Utrechtse Domtoren staat jarenlang in de steigers voor een grootschalige renovatie. De ornamenten, kleinere stukken steen en zelfs steengruis verdwijnen dit keer niet onder een snelweg. Ze krijgen een nieuwe bestemming: als designerlamp, baksteen voor een nieuwbouwhuis of een wielerbokaal. Projectleider Sander Griffioen: 'Utrecht laat zo zien wat je allemaal met restmateriaal kunt doen. Én we willen er geld mee ophalen, voor de toekomst van de Domtoren.'

tekst MENSJE MELCHIOR fotografie KOEN VERHEIJDEN

DAAR LIGGEN ZE, op de bouwplaats aan de voet van de Domtoren: kruisbloemen, pinakels, traceringen en montanten. De sierlijk bewerkte blokken steen liggen op ijzeren stellingen; een deel is verweerd en een beetje mossig. De ornamenten zijn te versleten om na een opknabbeurt weer pakweg vijftig jaar, tot een volgende renovatie, mee te kunnen. Ze krijgen een andere bestemming – misschien komen ze terecht in een Utrechtse tuin of wordt een stuk ervan gebruikt als voet van een lamp. In een bouwcontainer liggen kleinere brokken steen. Ook deze stenen worden weer gebruikt: wie weet wordt een brok steen voor versiering van een vogelbadje gebruikt, of komt een kleiner steentje in

een ring terecht. En de kleinste stukjes komen misschien als steengruis in geschilderde kunstwerken terecht.

De 37 miljoen euro kostende renovatie van de Domtoren begon eind 2019 en zal tot ergens in 2024 duren. Al die tijd is de toren ingepakt in bouwsteigers, met netten eromheen. De Dom is van buitenaf jarenlang niet te bewonderen en overdag zwijgt ook het carillon; elk uur hard geklingel bij hun oren zou niet bevorderlijk zijn voor het werkplezier van de bouwvakkers. Er komen vele containers aan restmateriaal van de toren af; van grote blokken tot kleiner puin. Voordat de renovatie van de zevenhonderd jaar oude toren van start ging, hebben experts meer dan

tienduizend stenen bekeken: welke waren nog goed en konden bewaard blijven, welke moesten eruit? Van de ornamenten die niet meer opgeknapt kunnen worden, maken beeldhouwers een zo getrouw mogelijke replica die dan weer op de Domtoren wordt teruggeplaatst.

Circulaire showcase

Even dreigden de ornamenten en brokken steen – het restmateriaal – onder Nederlandse snelwegen terecht te komen. ‘Zo gaat dat vaak bij een renovatie. Het oude materiaal wordt gebruikt als fundament voor nieuwe wegen’, vertelt Sander Griffioen, projectleider ‘Van Dom tot steengoed’ bij Utrecht Marketing.

Met het opgehaalde geld wordt de Dom straks weer mooi verlicht

Deze organisatie is een van de trekkers van het project en exploiteert de hoogste kerktoren van Nederland. 'Bij de laatste renovatie van de Domtoren, in de jaren zeventig, ging dat nog zo. Nu zorgen we dat het materiaal een nieuwe bestemming krijgt en kun je het aan de muren hangen of in je tuin zetten. Hoe mooi is dat? Utrecht wil hiermee laten zien wat je allemaal met restmateriaal kunt doen. Het is een voorbeeld, een circulaire showcase. En we willen er geld mee ophalen, voor de toekomst van de Domtoren.'

Het initiatief voor het hergebruik kwam van Stichting Utrechts EigenDom (in Utrecht zijn ze gek op woordspelingen). Deze stichting haalt met evenementen en

andere initiatieven geld op om bij te dragen aan de restauratie. Als de restauratie straks klaar is, wil de stichting de toren weer mooi laten verlichten, met een lichtkunstwerk of met simpeler verlichting. Rabo Clubsupport heeft ook een donatie aan de Stichting gedaan.

Loterijen en spijtmuur

Door coronamaatregelen kon er met sommige acties minder geld worden opgehaald dan gehoopt (een diner voor fondsenwerving werd afgeblazen en de lift die bezoekers een paar keer per dag tegen betaling naar boven brengt, stond maandenlang stil). Des te meer reden om naar alternatieven te zoeken en vaart

achter andere projecten te zetten. Sander Griffioen vertelt over wat 'Van Dom tot steengoed' samen met Brokkenmakers, een bureau dat circulaire projecten begeleidt, allemaal bedacht heeft. Zo is er met regelmaat een loterij (zie van vandomtotsteengoed.nl) waarbij je ornamenten kunt winnen.

En Griffioen en collega's gingen op zoek naar typisch Utrechtse bedrijven en organisaties die een ornament in hun lobby wilden hebben. Zo kwamen pinakels, kruisbloemen en ander moois van de Domtoren in musea, bibliotheken én bij het hoofdkantoor van Rabobank op de Croeselaan te liggen. Op basis van bruikleen, maar Van Dom tot steengoed hoopt

dat de organisaties zo verknocht raken aan hun stukje Dom, dat ze het uiteindelijk kopen. Ook heeft Brokkenmakers een project waarbij er bakstenen worden gemaakt van het restmateriaal. In de nieuwe Utrechtse stadswijk Merwede worden 250.000 bakstenen gebruikt die zijn gemaakt van puin en gruis van de Domtoren.

Om nog meer aandacht voor dit circulaire project te krijgen, schreven Utrecht Marketing en Brokkenmakers een ideeënwedstrijd uit. De jury koos voor het initiatief 'Dom geweest'; het idee is om van restmateriaal een spijtmuur te bouwen. Je kunt je spijtbetuinging inleveren en de meest aansprekende worden op stenen

geschreven die aan de – steeds veranderende - muur worden toegevoegd. Het liefst wil de bedenker van dat idee dat de spijtmuur op het Domplein komt, maar de vergunningen voor die plek zijn heel moeilijk te verkrijgen.

Koffietafel met steengruis

Terug naar de bouwplaats bij de Domtoren. Het restmateriaal blijft er niet lang liggen; grote stukken steen gaan naar de opslag. Een deel van de ornamenten gaat naar een Utrechts tuincentrum. Daar kunnen gegadigden hun brok Dom uitkiezen, bijvoorbeeld voor in de tuin. Ook bij de Winkel van Utrecht/VVV

aan de voet van de Domtoren liggen ornamenten en kunstwerken gemaakt van restmateriaal.

Enthousiast laat Griffioen zien welke stukken Dom er te koop zijn. 'Kijk, dit is toch heel leuk aan de muur?' zegt hij, wijzend op een afbeelding van de Domtoren, geschilderd met verf waar steengruis doorheen zit. 'En dit dan, een koffietafel. De witte randjes in de patronen zijn ook met gruis gemaakt.' **Nog een pronkstuk: een lamp, ontworpen door Louis Verbeek. De voet is gemaakt van een stuk 'montant', een stenen stijl van een kerkvenster. 'Dan heb je een designerlamp met een stuk Dom van ruim honderd jaar oud.'**

Verdwenen ornamenten

Wie een stukje Dom koopt, krijgt er een echtheidscertificaat bij. De meeste ornamenten die te koop zijn, stammen uit de tijd van de eerste grote renovatie, van 1901 tot 1931. De laatste grote renovatie van de 112 meter hoge toren was in 1975 – toen het 'bouwfal' dus gewoon nog wel onder snelwegen verdween. Dit keer moet vooral het hoogste stuk, de lantaarn, flink aangepakt worden. Het ijzeren ringanker dat eromheen loopt, is gaan roesten en drukt stenen kapot.

Het is trouwens een wonder dat het hoogste gebouw van Utrecht nog bestaat; in 1674 verwoestte een orkaan het

middenschip van de Dom, waarna de Domtoren en een deel van de Domkerk los van elkaar kwamen te staan. De toren was gehavend en een eeuw later stond hij op instorten. Een storm in 1836 gaf bijna de genadeklap: de lantaarn werd zwaar beschadigd. De toren zou gesloopt worden, maar dankzij de nieuwe stadsarchitect Johannes van Maurik werd hij toch hersteld. Maar dat herstel was provisorisch; veel uitstekende elementen werden gesloopt en ornamenten verdwenen.

Vueltabokaal

Nu worden de ornamenten juist gekoesterd. Uitgangspunt is alles

van de oude stenen zoveel mogelijk te behouden en te renoveren, en als ornamenten vervangen worden, moeten de steensoorten zoveel mogelijk lijken op de oude stenen. En de stukken steen die van de toren afkomen, zijn een waar collector's item. Al bij de eerste loterij stonden lotenkopers in de digitale wachtrij voor een kansje op het winnen van ornamenten en kunstwerken gemaakt van restmateriaal. Griffioen: 'Binnen een maand tijd heeft de eerste loting 30.000 euro opgebracht.' Ook veilingen zijn een groot succes en de webshop trekt ook aardig wat kopers. 'Zodra er media-aandacht is voor een nieuw initiatief, is de

animo van liefhebbers meteen merkbaar.' De winnaar van de eerste rode trui van de wielerklassieker La Vuelta, die dit jaar in Utrecht startte, hoefde niet in de wachtrij te staan; hij kreeg een stuk Dom als trofee. Robert Gesink heeft nu op de schoorsteenmantel een vijf kilo wegende bokaal staan. Een kruisbloem – de top van een pinakel – liggend op een voetstuk, met op de plaquette van de bokaal gegraveerd 'First leader of La Vuelta 2022'. De kruisbloem is niet eerst opgepoetst: sporen van slijtage en de groenmossige kleur laten zien dat hij zó van de Domtoren afkomt. <